

מאיר יערי: פובליציסטיקה כאמנות הפולמוס

אביבה חלמיש

חברים ממפלגת הפועל הצעיר להתכנסות בוגרי השומר הצעיר במהלך ועידת הייסוד של ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בחיפה, בחנוכה תרפ"א (דצמבר 1920). מאמר תגובה הוא פולמוסי מטבעו, והתכתשות פומבית זו זקוקה לרקע קצרצר.

ועידת הייסוד של ההסתדרות הכללית הביאה לחיפה לא רק את הצירים הנבחרים של השומר הצעיר, אלא גם רבים מבוגרי התנועה. בין ישיבות לדיונים התגודדו השומרים שהגיעו מרחבי הארץ על מדרגות בניין הטכניון בהדר הכרמל, ניהלו שיחות נפש והשמיעו וידויים. נוסח השיחות דמה לאלה של בוגרי התנועה שישבו בביתניה עילית ואשר לאחר מכן קובצו בקובץ קהליתנו. השומרים התאפיינו בגילוי לב חושפני עד כדי אמירת דברים שליבא לפומא לא גלי (הלב לא גילה לפה). הפעם, בוועידת ההסתדרות, נאמרו הדברים בנוכחות קהל מאזינים גדול שמנה חברי תנועה וכאלה שמחוץ לה. יערי דיבר שם על הריסת הקליפות המבדילות בין נפש וביטא געגועים לצילי הפעמונים של הכנסיות בפולין ולנופיה.³ הערגה לנופיה של ארץ המוצא ולצילייה הייתה משותפת לרבים, עולים חדשים וחדשים-פחות. אלא שבאיש הפועל הצעיר, יצחק וילקנסקי-וולקני איש העלייה השנייה שהיה כבר ותיק בארץ, עוררה ההתרפקות על "צילול פעמונים" יחס של זלזול. הוא הגיב בלעג על דבריו הכנים ועמוסי הסמלים של יערי, התייחס אליהם כאל "ביטויים מיסטיים" ולגלג על ההרגשה שביטא יערי, כאילו קיימות איזו "קליפה" ואיזו "אמצעות חוצות" הצריכות להישבר. במאמר שפרסם מעל דפי הפועל הצעיר בחתימת ע' ציוני, היטיב וילקנסקי-וולקני להבחין שיש לשומרים אופי פנימי וסגנון מיוחד, והצביע על כך שרעיונותיהם אינם מקוריים ויש בהם הרבה מן השאול. הוא הביע מורת רוח מהתבדלותם, והזהיר שהיא עלולה לגרום לאובדן הקשר בינם לבין הציבור הפועלי הרחב.⁴ יצחק לופבן, אף הוא חבר הפועל הצעיר, ראה בהתנהגותם של השומרים תופעה אופיינית לבני גילם. "אנשי בינה" רגילים לכנותה "מעשי ילדות", "זעזועי נפש של צעירים" היונקים עדיין מקונפליקטים רומנטיים פנימיים, ממדיטציה, מן הטרגיות העמוקה של בדידות הנוער אשר טרם בא במגע עם המציאות ומפחד הפרידה מן העלומים. אלה היו בעיניו ביטויים לזעזועי נפש של צעיר העומד "על סף התרבות, החיים והאהבה".⁵ גם ממרחק הזמן ניכרים בדבריו של לופבן, שאף הם התפרסמו מעל דפי הפועל הצעיר (בראשית ינואר 1921), אותותיה של ההתנשאות שהייתה אופיינית ליחסם של

מאיר יערי נולד בגליציה ב-1897 ועלה לארץ ב-1920. הוא היה ממייסדי הקיבוץ הארצי (1927), מפלגת השומר הצעיר (1946) ומפ"ם, ועמד בראשם במשך שנים רבות. מפ"ם, מפלגת הפועלים המאוחדת, אשר קמה בינואר 1948 כאיחוד בין מפלגת השומר הצעיר למפלגת אחדות העבודה-פועלי ציון שמאל, התפרקה כשש שנים לאחר הקמתה, פחות או יותר לאורך קווי התפר המקוריים. יערי הוסיף לעמוד בראש החלק השומרי שלה, שהמשיך להחזיק בשם מפ"ם. בשנת 1969 הצטרפה מפ"ם למערך עם מפלגת העבודה, שהתקיים עד 1984. באותה שנה פרשה מפ"ם מן המערך עם הקמת ממשלת האחדות הלאומית של מפלגת העבודה עם הליכוד (פרס-שמיר). יתר קורות המפלגה חורגים ממסגרת חייו של יערי, שנפטר ב-1987, סמוך ליום הולדתו התשעים.

בחיי הארוכים מילא יערי תפקידים ציבוריים רבים, ובכללם כחבר כנסת מן הראשונה ועד השביעית (1949-1974); אך יותר מכול הוא זכור כ"מנהיג השומר הצעיר".

יערי היה איש עט. הוא היה מופקד על כתיבת ה"תזיסים" לקראת ועידות ומועצות של תנועתו והרבה בכתיבה פובליציסטית, שהייתה כלי הביטוי העיקרי והמיטבי שלו. סגנונו – בכתב ובעל פה – היה פולמוסי. הוא עצמו הודה שאינו "יכול להרצות בלי התקפה כבדה על דעות אחרות".¹ בראשית שנות העשרים של המאה העשרים הוא החל לפרסם בכתב כלל יישוביות, תחילה בהפועל הצעיר, ובהדום ולאחר מכן גם בדבר. בשנות הארבעים החל לכתוב בעיקר בעיתון תנועתו, משמר, שהיה ב-1948 לעל המשמר. הוא פרסם מפרי עטו גם בביטאונים פנימיים של התנועה חיבורים שאף כי היו בהם סממנים פובליציסטיים, כתיבתם הייתה חינוכית ביסודה. גם כתיבתו הפובליציסטית המובהקת נשאה במידה רבה אופי חינוכי, אם לא בסגנון הרי במסר, ככוונה. במאמר יוצגו אבני דרך בכתיבתו הפובליציסטית. תחילה יידונו שני מאמרים שבזכותם הגיע לתודעת הציבור התנועתי והיישובי, ולאחר מכן יידונו מאמרים המדגימים את תכונותיו כפולמוסן.

"מתוך התסיסה": התפלמסות בעזרת תחמושת מן הארסנל של בר הפלוגתא

פרי הביכורים של יערי הפובליציסט התפרסם בהפועל הצעיר בינואר 1921 תחת הכותרת "מתוך התסיסה",² בתגובה על התייחסותם של

פעילותה. לאחר כשנה של התנזרות מכתיבה הוא התיישב לכתוב את מאמרו "סמלים תלושים". בשלהי 1922 עברו בני הזוג יערי להתגורר במחנה אוהלים בתל-אביב, בשכנות למשורר אברהם שלונסקי, וזה תיווך בין יערי לעורכי כתב העת הבלתי מפלגתי הדיים: קובץ לספרות. יש מקום להניח ששלונסקי אף עבר על הדברים בקולמוסו.⁷ הדיים היה אז כתב העת הספרותי העברי המרכזי בארץ ישראל ובעולם,⁸ ופרסום המאמר בכמה כה נכבדה החזיר את יערי בתודעת הציבור היישובי, ולא רק התנועה, למעמד הדובר הראשי של השומר הצעיר בארץ ישראל.⁹

המאמר עשה מיד רושם רב. גם מרחק הזמן מתרשם הקורא מרמתו האינטלקטואלית של הכותב, שהיה אז בן 26, מרוחב יריעת הידע שלו, משליטתו בפסוקים ממקורות שונים ומעושר לשונו. בה בעת אין הקורא יכול להתעלם מכך שהמאמר מתאפיין בעמימות רעיונית ובהתייפויות סגנוניות, כפי שכתב אחד החוקרים הבולטים של תולדות השומר הצעיר, דוד זית:

ב"סמלים תלושים" יערי מופיע כסופר שכתביבו נאה, ולעתים אף מהודרת, אך היא מצטיינת גם במלאכת מחשבת של עמעום המשמעות המדויקת של הכתוב תוך עירוב הגדרות חריפות עם אמירות מעורפלות הניתנות לפירושים שונים.¹⁰

"סמלים תלושים" הינו מסמך מכונן, מסוגו של "לקראת הימים הבאים" שפרסם ברל כצנלסון כחמש שנים קודם לכן.¹¹ אך הוא אינו מתווה קו ברור להמשך דרכו של השומר הצעיר בארץ. לשווא נחפש בו מסר נוסח "מה לעשות?" של לנין מ-1902. יותר משהוא מציע מרשם לעתיד יש בו התבוננות בעבר והוא נועד להכשיר את הקרקע לשובו של מחברו לעמדת מנהיגות.¹² מערכה זו ניהל יערי מעל דפי הדיים בשלוש חזיתות, בסגנון המוגדר בכותרת המאמר: פובליציסטיקה כאמנות הפולמוס.

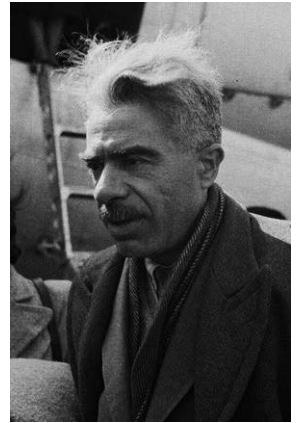
בחזית הראשונה הוא "סגר חשבון" עם ביתניה עילית, על גילוייה ואנשיה. כך נפתח המאמר: "לפני שנה בערך הופיע 'קהליתנו', הקובץ של קיבוץ 'השומר הצעיר', ויחד עם קובצים אחרים נשכח גם הוא." כהערת אנב יש לומר: "אוי למתנבאים"; קובץ קהליתנו לא נשכח, והוא מעורר עניין עד עצם היום הזה.¹³ מן המשפט הראשון של המאמר ברור שלפנינו כתב פולמוס ויעד ההתקפה, או שמא היה זה הסדן שעליו היכה פטישו של יערי – הקובץ קהליתנו שהוציא לאור חבריו לשעבר, אלה שמאסו במנהיגותו, תקפו את התנהגותו ובעצם גירשו אותו מתוכם.

כשוט להצליף בחבריו לשעבר נעזר יערי גם הפעם בגורדון. הוא עשה הבדלה ברורה "בין הסמל החיוני של גורדון ובין הסמלים התלושים של הקובץ", וביטל את אנשי קהליתנו משום שלא עמדו בסטנדרטים הגבוהים שהעמיד. אולם גם גורדון אינו יוצא נקי לגמרי. יחסו של יערי אליו אינו עשוי מעור אחד וניכרים בו ניואנסים אחדים. לדעת זית,

נראה שיערי ניסה להציב אל מול אותם "סמלים תלושים" זרים, אשר השומרים השתחוו להם בעידן של ביתניה עילית, את "הסמל המאיר" של גורדון. אך כלום ניתן להבין מכאן שלאור "הסמל המאיר" הזה תעוצב דרכו של השומר הצעיר? ספק. על שאלתו הרטורית "האם יאיר" הסמל הדתי גם לנו?" הוא משיב בשלילה.¹⁴

אנשים מן העלייה השנייה לבאים אחריהם, התנשאות שאנשי העלייה השלישית חשו בה וסלדו ממנה, ויערי יצא נגדה לא אחת.

המאמר "מתוך התסיסה" שראה אור מעל דפי הפועל הצעיר בסוף ינואר 1921, היה תגובה לדבריהם של שני החברים הללו, אף כי ייתכן שנכתב לפני שהתפרסם מאמרו של לופכן. יערי הגן בו על התלבטויות השומרים הצעירים, התקומם על אנשים מבחון שהזדרזו להציג בצורה משובשת, שר שיר הלל לתנועת השומר הצעיר ותקף את

שתי המפלגות הוותיקות (הפועל הצעיר ואחדות העבודה) על האופן שקלטו את העולים החדשים. הוא יצא נגד צורת המפלגה בכלל והעמיד מולה את ה"עדה" (Gemeinschaft), צורת ההתארגנות שהעדיף.

כישרון ההתפלגות של יערי ניכר במאמר זה בעיקר בכך שהשיב לאנשי הפועל הצעיר שהתקיפו את תנועתו במונחים גורדוניים ובהתייחסות ישירה ומפורשת לא"ד גורדון ולהגותו, תוך שימוש במטבעות לשון שהיו מוכרים להם, כחברי המפלגה שהייתה מזוהה עם גורדון. הוא רתם וגייס ביטויים וניסוחים של גורדון כדי להדוף את ההתקפה של מקורביו, אנשי הפועל הצעיר, על השומר הצעיר.

"מתוך התסיסה", שהתפרסם בכתב העת הנפוץ ביותר בציבור הפועלים – ואולי ביישוב בכלל – באותם ימים, "שם את השומר הצעיר על המפה" היישובית והציב את יערי בתור דוברו המובהק. המאמר ציין שלב חשוב בבניית מנהיגותו של יערי במעגל הראשון של קורותיו כמנהיג השומר הצעיר. מעגל זה הסתיים, לשיטתו של החוקר המובהק של ראשית תולדותיה של התנועה, מתתיהו מינץ, בשלהי 1921, באירוע שנודע כ"ליל השימורים". יערי כינה אותו "ליל בריתולומיאוס".¹⁵ האירוע התרחש בשלהי תשרי תרפ"ב במחנה שומריה, לצד כביש חיפה-ג'דה, בהשתתפות אנשי גדוד "שומריה" שישבו בעמק מאז עלייתם ארצה, והחבורה של יערי שהצטרפה אליהם לאחר שירדה מביתניה עילית, כחצי שנה קודם לאירוע. בערב סתווי אחד של ראשית תרפ"ב התכנסו החברים בצריף ודוד הורוביץ (לימים נגיד בנק ישראל), המכונה דולק, יריבו הראשי של יערי עוד מימי ביתניה, התיישב על שולחן, ובמשך למעלה משלוש שעות נשא נאום קטרוג נגד יערי. הוא כינה אותו "אינקוויזיטור גדול", "אנטיכריסט" ו"שטן שחור", והאשים אותו בהנהגת רודנות רוחנית בביתניה, שגרמה שם להיסטריה המונית אשר נמשכה גם בשומריה. החברים האחרים, ככל הידוע לנו, שתקו. בסופו של הערב צררו מאיר יערי ורעייתו אנדה את מעט חפציהם ועזבו את המחנה. כשנה וחצי יערי נע ונד ברחבי הארץ וקולו נאלם.

"סמלים תלושים": פולמוס תלת-חזיתי שסגנונו מרשים

אך מסריו מעומעמים

יערי ניצל את חודשי הנדודים והבדידות לחשבון נפש, להסקת מסקנות, להפקת לקחים ולגיבוש מחשבות על עתיד התנועה ודרכי

במילה או ברמז, בא יערי והאדיר את "צדיק הדור" שהעמיד לפני העם "סמל חיוני", בניגוד ל"סמלים התלושים" של חבורת קהילתנו ובראשה הורוביץ.

"במרי ויכוח": בזכות הפולמוס ובגנות הלעג

חלפו כעשור וחצי. בשלהי 1939 התלקח פולמוס מר וחרף בין יערי לברל כצנלסון בעקבות כישלון השיחות לאיחוד בין מפא"י לשומר הצעיר, סדרת שיחות אחת מני רבות בניסיונות האיחוד מצד מפא"י. הסדרה שבה מדובר כאן החלה על סיפון האנייה "קאהירו סיטי" בהשתתפות חברים שעשו דרכם חזרה לארץ ישראל מן הקונגרס הציוני הכ"א, שנערך בשווייץ. הקונגרס הסתיים בטרם נודע כי שרי החוץ של גרמניה וברית המועצות, יואכים פון ריבנטרופ וויאצ'סלב מולוטוב, חתמו על חוזה אי-ההתקפה לעשר שנים. היה ברור לכול שמלחמה עומדת לפרוץ בכל רגע. הצירים הארצישראלים חיפשו כל דרך ביבשה, בים ובאוויר לחזור הביתה, ויערי נמנה עם אלה שעלו על סיפונה של האנייה המצרית. בינתיים פרצה המלחמה. השיחות שהתנהלו על סיפון האנייה בין אנשי מפא"י לאנשי השומר הצעיר, ואשר קשה לכנותן משא ומתן, הסתיימו בלא כלום. אך מפא"י לא נואשה. כחודש לאחר מכן התקיים מפגש נוסף בין הצדדים – מטעם מפא"י באה השורה הראשונה של הנהגתה, בראשות דוד בן-גוריון וכצנלסון – אך גם הפעם הוא הסתיים בכישלון מוחלט.

בראשית נובמבר 1939 הודיע יערי מעל דפי דבר והביטאון השומר הצעיר, שהשומר הצעיר החליט לסתום את הגולל על המשא ומתן לאיחוד.²⁰ וכך סיים את דבריו: "ולמפא"י יוגד – אם אחרי נסיון מר תרצו פעם בלב תמים באיחוד פרוגרמתי אתנו, כמו שהנכם רודפים עכשיו אחרי פשרה בכל מחיר עם הריאקציה, הרי כתובתנו ידועה לכם". ועד אז מה? "עד אז עלינו להמשיך את הדרך האפורה-ירוקה, עד אז עלינו להזעיק את תחת דגלנו ולעורר, והעיקר – לבנות ולבנות! בוא תבוא שעתנו!"²¹

כצנלסון הגיב על דבריו של יערי ועל המפגש שקדם להם בארץ (הוא לא נטל חלק בשיחות על "קאהירו סיטי"), בסדרת מאמרים בדבר שכונסו בחוברת **גם בשחוק יכאב לב** שראתה אור בהוצאת מפא"י בדצמבר 1939.²² דבריו מובאים להלן בהרחבת מה, כי משתקף בהם סגנונו הפולמוסי של יערי ואפשר ללמוד מהם כיצד נתפסו התבטאויותיו על ידי אחרים, אולם אין לשכוח שבמה שנוגע לשומר הצעיר בכלל וליערי בפרט כצנלסון הוא בבחינת "עוד עויין".²³ בסדרת המאמרים הוא תקף את יערי ואת תנועתו ללא רחם, בלשון מושחזת ופוגענית. הוא סקר את מגעי האיחוד שהתקיימו בין מפא"י והשומר הצעיר מאז 1931, וביקר בחריפות את התנהלות השומר הצעיר במגעים אלה ואת הדרישות שהעלה יערי, אשר אליו הוא פנה פעם בחביבות כ"ידידי יערי" ופעמים בקרירות – "חבר יערי" או "הח' מאיר יערי". הוא נטל התבטאויות של יערי בעל פה ובכתב ועשה מהן חוכא ואיטולוא. "גדול כוחו של ח' יערי בפולמוס יותר מאשר בהיסטוריוגרפיה", קבע.²⁴ כצנלסון הציג באופן נלעג, ספוג בביקורת נוקבת, קודם כול את הקולקטיביות הרעיונית שהייתה נהוגה בקיבוץ הארצי, וכן רשימה של דרישות שיערי השמיע חזור ושנה, ובהן שמפא"י תתחייב לחינוך מרקסיסטי של תנועת הפועלים וליחס חיובי "לבנייה הסוציאליסטית שברוסיה" (עמ' 197-199).

חוסר הבהירות ביחסו של יערי לגורדון בולט במיוחד בחלקו האחרון של המאמר. תחילה כתב: "רציתי לדבר על הדרך, אבל ניצבת לפני אישיות מורנו [הלוא הוא גורדון], ותמיד מוכרח אני לשוב אליה, כי היא מרמזת על הדרך" (עמ' 105). לכאורה הדברים ברורים: יחסו של יערי לגורדון הוא כאל מורה דרך. אבל באותו עמוד עצמו כתב: "הסמל הדתי כיום איננו אתנו. ומכיוון שאיננו – לא יעלוהו שום קמיעות ולחישות ושום התרגשויות רגעיות. בדרךנו, דרך העבודה, נלך גם בלעדיו. אנו צריכים להתחיל מראש [=מבראשית]. צריך לחפור בלי דמויות".

קשה להכריע אם הסיפא מבטא הפניית עורף של יערי להגותו של גורדון או שיש בו הבעת השלמה עם הסתלקותו של האיש, שנפרש שנה לפני פרסום המאמר. מתתיהו מינץ מפרש את האמירה "צריך לחפור בלי דמויות" כחלק מן המאמץ של יערי "לאיין את גורדון ולדחוק אותו הצדה. גורדון ביקש להיות סמל, ואולם לדעת יערי [...] סמלו אינו עשוי להאיר ללבבות הקודחים במצוקתם".¹⁵ ברוח זו אפשר לפרש את הדברים גם כהתפלמסות של יערי עם גורדון, לאחר מותו.

בחזית השנייה, שהיא רחבה ובעלת משמעות רבה יותר מבחינת המשך התפתחותה של התנועה, יערי בא חשבון עם תרבות הנוער וסממניה. הוא הציג אותם כסמלים תלושים אשר נולדו בגולה ו"אינם אלא מעין אחיזת עינים בשביל יפי נפש". בארץ הוא נוכח לדעת שעבר זמנם ובטל קורבנם של סמלים אלה. היה זה האות הפומבי החיצוני הראשון שלו לשלילת תרבות הנוער, קו שהוא התמיד בו מכאן ואילך. טענותיו על טיבו של החינוך השומרי לא היו עניין חדש. זמן קצר לאחר עלייתו לארץ הוא התלונן שהחינוך השומרי בגליציה לא הכין את בוגרי התנועה למשימות שהוטלו עליהם, והם הגיעו לכאן "בלתי מוכנים, לא חזקים, לא ריאליים ולא גבריים די הצורך".¹⁶ הוא אף הוטרד מכך שהקשר והמסורת שהשומרים הביאו אתם מחוץ לארץ לא היה בהם די להצדיק שיתוף חברתי, כלכלי ואחר ביניהם בארץ.¹⁷ מי שראשית צמיחת מנהיגותו הייתה בארץ ישראל, מתח ביקורת על התנועה בגולה ועל פירותיה החינוכיים שהבשילו בימים שבהם הוא לא הטביע חותם על התפתחותה.

החידוש בתחום זה ב"סמלים תלושים" הוא אפוא לא כל כך בתוכנו – התפלמסות עם אלה שקדמו לו בהנהגת התנועה ותקיפת החינוך שהם העניקו לחניכיהם – אלא בעיקר בהוצאת "הכביסה המלוכלכת" לרשות הרבים. מי שבמאמר "מתוך התסיסה" הליל את התנועה כלפי חוץ ואת הביקורת שמר להתבטאויות פנימיות, לא היסס עתה, במאמציו לכבוש מחדש מעמד של מנהיג התנועה, להוציא ברבים את דיבתה הרעה במאמר פובליציסטי בעיתון רב תפוצה.

בחזית השלישית, חבויה מעט בין השורות, "סמלים תלושים" הוא גם התמודדות אינטלקטואלית של יערי עם דוד הורוביץ, מתחרה מימי ביתניה, יריבו מימי שומריה ומי שעשה תפנית לעבר המרקסיזם כשנתיים לפני שיערי עצמו עשה זאת. בקיץ 1922 פרסם הורוביץ מעל דפי הפועל הצעיר מאמר ספוג ברוח המטריאליזם ההיסטורי, משובץ במונחים מרקסיסטיים וגדוש התפעלות מן התנועה הקומוניסטית ומן המהפכה הרוסית.¹⁸ גם בחזית זאת רתם יערי לעזרתו את גורדון בתחום התוכן ואת הפולמוס בסגנון. מה הורוביץ, בניגוד למנהיגו בעבר,¹⁹ התעלם במאמרו המרקסיסטי מגורדון, ולא הזכירו ולו

צדקנו בלויאליות המופרזת בשטח זה" (עמ' 40). בסיום החיבור כתב יערי שעד שתרצה מפא"י באיחוד פרוגרמטי עם השומר הצעיר, "עלינו להמשיך את הדרך האפורה-ארוכה, [...] והעיקר – לבנות ולבנות! בוא תבוא שעתנו!"²⁶

יערי התפלמס עם כצנלסון על יחסם שלו ושל מפלגתו אל השומר הצעיר בגולה ובארץ. בטון סרקסטי, שמתוכו עולה הד דבריו של כצנלסון, כתב: "ואל תניחו חס-ושלום אף לרגע, כי הנוער הזה מתחנך על-ידינו. הוא אינו מתחנך. אותו מפתים, אותו צדים, אותו חוטפים. הם שבויים בידינו כאותם הקאנטוניסטים של הצאר ניקולאי. הם כבושים כאותן חבילות-קש על-ידי חישוקי פקודות של ההנהגה העליונה". הוא הבהיר לקוראיו: "זה לא 'מענה-לשון', זאת לא תקיעה בחצוצרות ההסתה. זהו הנאום של יריבנו בוועידת מפלגתנו" (עמ' 20). ובארץ, לאחר שמנה את שבחי תנועת הנוער הארצישראלית שהקימה שישה קיבוצים, ובהם ראשון יישובי "חומה ומגדל", ואשר בעשר שנות קיומה "לא יצא מתוך התנועה הזאת אף מתכחש אחד לציניות" (עמ' 19), הוא לעג לכצנלסון ש"אינו חרד לקיומה, הוא רק חרד לנפשה" של תנועה זו, ותקף את האיסור העקשני על כניסת החברים העובדים של השומר הצעיר לנוער העובד (עמ' 19), מדיניות שכצנלסון עמד מאחוריה.²⁷

להוכחת טיעוניו הוא נעזר באירועים מן העבר וברעיונות של הגויים מתקופות שונות, והפגין שליטה בהיסטוריה היהודית והכללית ובתורות רעיוניות לאורך הדורות. בסיום מאמרו כתב: "וכל מי שיבוא אלינו ב'אם תאבו ואם תמאנו', ינשך בסלע. כי בני-חורין אנו ולא נתינים. על כל נסיון של המעטת דמות, תבוא תגובה עקשנית, אולם כל מאמץ כן – יענה לו הד מתוכנו – 'כתובתנו ידועה לכם'" (עמ' 56).

יערי שרטט נכונה את הקו שאפיין את השומר הצעיר: שותפות נאמנה בביצוע ובבנייה על אף חילוקי הדעות, אולם התבטאויותיו (וגם של אחרים בהנהגה) הטילו צל על אופיו הפוזיטיבי, הקונסטרוקטיבי של הקו הזה. במציאות של היסטוריוגרפיה הנדרשת לציטוטי מילים ולניתוח לא פחות ולעיתים אף יותר מאשר לבחינת המעשים, הזיקו דבריו של יערי לתדמיתה של התנועה שעמד בראשה.

כשנתיים וחצי לאחר ההתגוששות הפומבית בין השניים, זה במאמרו "גם בשחוק יכאב לב" וזה בתשובתו "במרי ויכוח", שיגר יערי מכתב אישי לכצנלסון ובו היטיב לתאר את ההבדל הסגנוני בינו לבין שותפו להנהגה ההיסטורית של השומר הצעיר, יעקב חזן. בעניין האיחוד הייתה בין השניים חלוקת עבודה שאותה הגדיר כך: חזן מתייחס בקרירות לעניין האיחוד אבל נפגש עם אנשי מפא"י באופן מצוין; הוא, יערי, רוצה באיחוד, אולם נפגש אתם באופן הקשה ביותר.²⁸ המחשה לדברים אלה אפשר למצוא בדרך שבה הגדיר כל אחד מהם את מצב המשא ומתן במפגש ההמשך לשיחות על "קאהירו סיטי". חזן סיכם את עמדת מפא"י במילים אלה: "בשאלות אידיאולוגיות אין מה לדבר, בשאלות מעשיות לא כדאי לדבר, ובשאלות ארגוניות אין על מה לדבר".²⁹ והנה אותה מסקנה עצמה בפיו של יערי:

קשה לדעת מה אתם סוף-סוף מחייבים אצלנו. המרכיזים הוא אסון וטמטום, את יחסנו לבוררות חובה הנכם שוללים, ומלבד זה כל העניין

הציטוט של דרישות אלה מחוץ ל"מגרש הביתי" של יערי, ובמיוחד בימים שברית המועצות הייתה חתומה על חוזה אי-התקפה עם גרמניה כשבאירופה משתוללת מלחמה, עושה אותן קשות להבנה. וכצנלסון הוסיף עוד כהנה וכהנה דברי לעג, על סף האבסורד. הוא התייחס בחומרה רבה ל"מלחמת המעמדות", והכעיסה אותו הדרישה ש"הפרינציפ של מלחמת המעמדות ישמש יסוד לפעולה תרבותית" (עמ' 22). חמתו בערה על הצהרתו של יערי, ש"השומר הצעיר לא יוותר על עצמאותו הרעיונית גם לאחר האיחוד" (עמ' 231). לא נסתרה ממנו העמדה הבסיסית של השומר הצעיר – אי רצון באיחוד, שאותה ניסח כדחייה של תקוות האיחוד לימים שלאחר המלחמה. וכאן באה דוגמה לחומר הגלם שסיפקו ההתבטאויות של יערי בשפע ליצירת תחמושת נגדו: "כמו בסוף המלחמה הקודמת תגיע שעת-הרצון לאוואנגארד המהפכני" (עמ' 211). התנסחות זו מזכירה את האמרה הידועה על גנרלים הלוחמים את המלחמה הקודמת ואינם מתכוננים כראוי למלחמה הבאה, וכצנלסון לא החמיץ את ההזדמנות להצליף ביערי בעזרת ביטוייו שלו (עמ' 236-237).

כצנלסון שפך קיתון של רותחין גם על סגנונו של יערי. חרה לו כינוי התנהלותה של מפא"י "דיפלומטיה חשאית" (עמ' 233) והאשמתה כי בהסכם בן-גוריון-ד'בוטינסקי (משנת 1934) הכניסה את ציבור הפועלים "תחת החופה מאונס עם הפאשיזם" (עמ' 234) בשעת מצוקה. לאחר שורה של ציטוטים ממאמרו של יערי בעניין היחסים עם הרוויזיוניסטים כתב: "ואף היכלם לא ידעת, יערי, בהוציאך מקולמוסך מלים אלה! [...] ולא העלית על דעתך כי [...] יש כאלים במלים אלה, קואליציה עם הרביזיוניסטים. כי מאוצרם, מאוצר 'חזית העם', נלקחו" (עמ' 234).

אלה דברים קשים וטעונים. חזית העם הוא העיתון שכינה ב"16 ביוני 1933 את חיים ארלוזורוב ערב הירצחו "הינוקא האדום", ואת הסכם ההעברה שהוא סיכם עם גרמניה הגדיר העיתון כמכירת "כבוד עמם [...] למטורפים שבאנטישמיים" תמורת "בצע-כסף" זה העיתון שמעל דפיו נכתב ש"העם היהודי [...] ידע [...] להגיב על הנבלה הזאת, הנעשית לעיני השמש ולעיני העולם כולו".²⁵

תשובתו של יערי לכצנלסון התפרסמה בינואר 1940 בחוברת בת 56 עמוד שהוציא הקיבוץ הארצי, במרי ויכוח. יערי הציג עצמו כמי שאינו "בין הממררים בבכי על צרת הפולמוס". אדרבה, פולמוס לשמו אינו פסול בעיניו, "אך יש פולמוס וישנו לעג", ויבין הקורא איזה מן השניים חל על מאמרו של כצנלסון. אך אבוי, הפוסל במומו פסל, והוא עצמו, יערי, לא משך ידו מכתובה לעגנית, כמו למשל במנותו שורה של אנשים שגייס כצנלסון כדי להראות את אפסותו של השומר הצעיר, אנשים ששמן לא היה מוכר ברבים ויערי הגדירם בסרקום: "ענקי הרוח" ו"פטישים גדולים" (עמ' 29).

להדיפת ההתקפות של כצנלסון על השומר הצעיר ציין יערי את 24 המשקים שהקימה התנועה בארץ, את שותפותה בכל מאמץ קונסטרוקטיבי של ההסתדרות ואת פעילות חבריה בשטח הכיבוש הרוסי בראשית מלחמת העולם השנייה. מכאן למד הקורא שאת מעלותיו של השומר הצעיר עליו למצוא בתנועת הנוער ובקיבוץ הארצי, ולא במישור הפוליטי. יערי הגדיר את התנהלותה של תנועתו בשטח האחרון כך: "משמעת בפעולה עם חירות בבקורת". הוא קבע ש"זאת היתה סיסמתנו כל אותן שנים", והביע צל של פקפוק "אם

הוא פעוט. הוא הדין בנוגע לארגון משותף. את הערכים שלנו הנכם מבטלים, אינכם רואים בהם ממש. אולי ירצה חבר אחד מכם לקום, כדי שילמדנו בינה, איזה איחוד אתם סוף סוף מציעים לנו, כדי שנאמין כי אין אתם מתכוונים לחיסול "השומר הצעיר".³⁰

נפתוליו של מנהיג-פובליציסט עם כללי העיתונאות

ב-1943, כצעד לקראת הקמת מפלגה, ייסד הקיבוץ הארצי עיתון יומי – **משמר**. לא קל היה ליערי, פובליציסט ותיק ועתיר ניסיון, להסתגל לכללי העבודה של עיתון יומי, על דרישותיו המקצועיות והצורך לעמוד בלוח זמנים צפוף. הוא הרבה להתלונן בפני עורכי העיתון, והדוגמה כאן היא מ-1947, שה"ריפורטרים" עושים בדבריו ככתוך שלהם, "את דמי מרעילים כמעט אחרי כל הופעתי ולא נשאר לי, אלא להתייאש מאת עצמי או להיכנס אתכם בריב, שאין אחריו חזרה והתפייסות". שוב ושוב דרש "שלא לפרסם ממני מלה, מבלי שתיבדק על ידי", והזכיר לעורכים חברי תנועתו שאנשי **דבר** לא ראו פחיתות כבוד להראות לו "תמיד" את דבריו לפני פרסומם (אם כי גם כלפי **דבר** היו לו תלונות, בעיקר על חסימת דרכו אל דפי העיתון). הוא נפגע מכך ששולחים למועצת המפלגה כתב צעיר "שילמד את מלאכת-הגילוח על זקני", והודיע ש"לא אתן שידכאו את רוחי עד עפר ע"י סילופים עם-ארציים ובלתי-אחראיים". לאחר שהביא דוגמה, שאל: "ויד על הלב: האם אני באמת מדבר שטויות כאלה? ואם זה באינטרס של התנועה להציג איש, שלא חדל עדיין להיות מהנציגים הבולטים של השומר הצעיר, כאיש האובד בסבך מליציות?" הייתה מידה של אמת בדברים אלה, שנאמרו כשאלה רטורית. קשה לעקוב אחר דבריו המובאים בפרוטוקולים של ישיבות והתכנסויות, גם אלה שעברו עריכה מסיבית שלו או של אחרים עד כדי עיבודם מחדש. עמדותיו התפתחו והשתנו תוך כדי דבריו, חשיבתו הייתה אסוציאטיבית והובילה אותו לא אחת לסמטאות צדדיות, הרחק מדרך המלך של הנושא שעל הפרק. את קובלנתו סיכם כך: "בקיצור, חברים, אין אני יכול להשלים עם זה, שכל מי שמתאמן באחיזה בעט ינאם בשמי ויעשה אותי לצחוק".³¹

התשובה ששלח לו יידו משכבר הימים וחבר קיבוצו אלעזר פראי (פרי), מאלפת ומלמדת על יערי לא פחות ממכתבו. פרסום דבריו של יערי **במשמר** היה "פרשה עתיקה" שהביאה את המערכת "עד לידי יאוש". לא היה כתב שהוא לא פסל, ו"המצב הגיע לידי כך, שהרפורטרים שלנו ואף העורכים מסרבים לרשום את דבריו, הואיל ואינם בטוחים שיצליחו להניח דעתך". בעבר ניסו לקבל ממנו תמצית של דבריו לפני ההרצאה, אך הוא סירב. מדוע? התשובה להלן היא של כותבת שורות אלה: יערי לא הכין הרצאה סדורה מראש, לכל היותר שרבט ראשי פרקים על דף נייר. דבריו התפתחו תוך כדי דיבור, ועדיף – מבחינתו – תוך כדי התפלמסות עם קודמיו. סגנונו בהתפלמסויות מעין אלה היה בוטה, לעתים אפילו משתלח. רבים חשו איינחת בשל כך, אך רק מעטים העזו להעיר לו. "לא היית צריך לשים כעפרא דארעא את המתנגדים בוויכוח", העיר לו חבר מן השורה באמצע שנות השלושים.³²

בסוף תשובתו על תלונותיו של יערי כתב פראי: "אך אם תעמוד דווקא על דרישתך, נמלאנה מתוך מורת-רוח ולפי הבנתנו – גם מתוך נזק לעצם העניין".³³ ואכן, יערי פרסם **במשמר** ובעל **המשמר** מאמרים ארוכים שתפסו עמודים שלמים ורבים, היו שכינו אותם

"סדינים". עורכי העיתון ידעו שאסור לגעת במאמרים של יערי.³⁴ זו הייתה פריבילגיה השמורה לבעליה לרעתו, כי איש לא העז להעיר לו ולחסוך ממנו ומן הקוראים פרסום דברים – שהגיעו עד כדי פסילה אישית של אחרים והמעטת דמותו-שלו, של הכותב – שספק אם ראוי היה לפרסמם ככתבם וכלשונם.

פובליציסטיקה כאוטוביוגרפיה או אוטוביוגרפיה כפולמוס

מאפיינים אלה מצויים בסדרת המאמרים "מקצת חיי אדם" שפרסם יערי מעל דפי **על המשמר** בשנת 1970, בתגובה על ספרו של דוד (דולק) הורוביץ **האתמול שלי**.³⁵ יערי, שבאותו זמן היה איש ציבור פעיל – מזכ"ל מפ"ם וחבר כנסת מטעם המערך – הציג במאמרים "זה מול זה" את עדותו-שלו, המאוחרת, על אותם ימים ושנים מול העדות שהביא הורוביץ בספר הזיכרונות שלו.³⁶ הייתה זו כתיבה פובליציסטית מול ספר זיכרונות, ומאמר זה מתייחס לפן הפולמוסי של הדברים, בלי לתת את הדעת על נאמנותם ל"מה שהתרחש בעליל". אפיוזדות מן העבר הרחוק שהורוביץ סיפר בספר זיכרונותיו, אם לתומו ואם מתוך כוונה כלשהי, מקבלות אופי מגוחך ומביך כשהן מוצגות ברצינות תהומית ובמעין התחשבות ילדותית על ידי מנהיג תנועה מעל דפי העיתון. למשל, לאחר שחזר וסיפר משוכות נעורים שעליהן סיפר גם הורוביץ, כתב יערי בן ה-73:

כל אותן חוויות – ראשיתן באומץ-לב, המשכן בפחד וסופן בפחד-שווא וב"הפי-אנד". רציתי רק להבליט, כי בכל אלה לא הצליח המחבר לסכן ולהסתכן הרבה. לעומת זאת אני הגבר – האיש שיצא להתמודד עמו – עברתי, כפי שסופר, במשך שש השנים מאז בואי לווינה כפליט ועד לעלותי ארצה, סיכונים ותלאות לרוב (עמ' 361).

והקורא תוהה: לא היה מישהו שיעיר ליערי, ירסן אותו, ימתן את דבריו? קרוב לוודאי שיערי לא כתב את המאמרים הללו כמו ידיו אלא הכתיבם למזכירו, וספק אם לאחר שהועלו על הכתב הוא עצמו עבר עליהם, ערך, תיקן, השמיט, ארגן. עורכי העיתון, כאמור, לא העזו לעשות זאת. אין הקורא צריך לשער שהחשיבה של יערי הייתה אסוציאטיבית, וכך גם כתיבתו או הכתבת דבריו. הוא עצמו הודה בכך: "שוב גררו אותי הזכרונות הצדה. לא אגזים אם אומר, כי הם נדחקים בהמוניהם לראש התור. אך לדידי, אם יש טעם בסיפורי, הרי זה הודות לדיגרסיות הללו. לי הן מספקות אתנחתא כדי להתנשם קצת לפני שאדרש שוב לשיחות הווידויים של הימים ההם" (עמ' 361). דומה שאפילו את זיכרונותיו לא היה יערי מסוגל להעלות על הכתב שלא כהתפלמסות, כתגובה לדברים של אחר. סדרת מאמריו "מקצת חיי אדם" נבנתה במעין תהליך דיאלקטי; דולק הציג תזה והוא, יערי, הציג מולה אנטי-תזה.

במאמרי התגובה שפרסם בעל **המשמר** הביע יערי פליאה מה "עקץ פתאום" את ד' הורוביץ ולמה חידש את הפרשה האומללה מלפני 49 שנים. באשר לחלקו בהתנצחות כתב:

רחוק אני מלהיירש לפרשה הזאת מתוך חדוה. אך בכל זאת נראה לי, שמעז עשוי לצאת מתוק. תיארתי את הפרשה על רקע תקופה מופלאה בחיי נעוריי ונעורי הארץ הזאת. היתה בה מבוכה, אבל המאור שבימים

בבואנו לחקור את סיבות ירידתו ההדרגתית ממעמד מנהיג השומר הצעיר יש להביא בחשבון גם היבט זה.

הערות

1. הוועד הפועל של הקיבוץ הארצי, 4.11.1936, ארכיון השומר הצעיר (להלן: אש"צ), 5-10.13.
2. מ. יערי, "מתוך התסיסה", **הפועל הצעיר**, 15-16, 27 בינואר 1921. נדפס שוב: אלי שדמי (עורך), **מקורות לחקר תולדות השומר הצעיר מס' 1, אל עיקרי-חייקיים 1920-1923**, גבעת חביבה 1984, עמ' 27-31 (להלן: מקורות, 1); קהליתנו: קובץ תרפ"ב – הגות, לבטים ומאויי חלוצים, מבואות והארות מוקי צור, ירושלים תשמ"ח, עמ' 266-269 (להלן: קהליתנו [מהדורת צור]); דוד זית ויוסף שמיר (עורכים), **מאיר יערי – דיוקנו של מנהיג כאדם צעיר 1897-1929**, תל-אביב, 1992 עמ' 91-96 (להלן: זית ושמיר [עורכים], **דיוקנו של מנהיג**); מתתיהו מינץ, **חבלי נעורים: התנועה השומרית 1911-1921**, ירושלים תשנ"ה, נספח י', עמ' 370-374 (להלן: מינץ, **חבלי נעורים**).
3. זית ושמיר (עורכים), **דיוקנו של מנהיג**, עמ' 89 (על סמך זיכרונות מאוחרים), עמ' 90-91 (דברים במלאת עשרים שנה לייסוד ההסתדרות).
4. יצחק וילקנסקי ויוולקני-אלעזרי השמיע דברים מעין אלה בוועידת ההסתדרות, ולאחר מכן פרסם אותם בשם העט "א. ציוני" **בהפועל הצעיר**, 24.12.1920. מובא כאן על פי אלקנה מרגלית, **"השומר הצעיר" – מעדת נעורים למארכסיזם מהפכני (1913-1936)**, תל-אביב 1971, עמ' 96-97 (להלן: מרגלית, **מעדת נעורים**).
5. י. לופבן, **הפועל הצעיר**, 7.1.1921.
6. מכתב לברל [כצנלסון], ללא תאריך [סביבות 1940, סביב משבר בית-אלפא והטרנספר בין קיבוץ זה לרמת-יחנן], ארכיון קיבוץ מרחביה, תיקי מאיר יערי 1).
7. י. אורון, "הגלגול האחרון" (שיחות עם מאיר יערי, 28 באוקטובר ו-3 בדצמבר 1975), **מוסף על המשמר**: 60 לקיבוץ הארצי – תמיד בתנועה, 30 ביוני 1987.
8. מתתיהו מינץ, "רק לא סמלים משם ו'יחיד סגולה' מאן: עיון במאמרו של מאיר יערי 'סמלים תלושים'", **עיונים בתקומת ישראל**, 13 (2003), עמ' 57-70 (להלן: מינץ, "סמלים תלושים"). וראו ז. שביט, "השלבבים העיקריים בהתפתחותו של המרכז בארץ-ישראל והפיכתו למרכז הגמוני", בתוך ז. שביט (עורכת ומחברת ראשית), **בנייתה של תרבות עברית בארץ-ישראל**, חלק ראשון [מסדרה: תולדות היישוב היהודי בארץ-ישראל מאז העלייה הראשונה, עורך ראשי: מ. ליסקן, ירושלים תשנ"ט, עמ' 91 (המאמר כולו: עמ' 87-92)].
9. מ. יערי, "סמלים תלושים (קטעי מחשבות)", **הדים: קובץ לספרות (בעריכת יעקב ריבנוביץ ואשר ברש)**, ב' בניסן תרפ"ג, עמ' 93-106. אני מודה לעמיתי בנימין זאב וכסלר על עזרתו בהשגת הטקסט המקורי. המאמר נדפס בנוסח שונה מן המקור אצל מ. יערי, **בדרך ארוכה**, מרחביה 1947, עמ' 25-33, ונדפס שוב אצל ל. דרור, י. רוזנצווייג (עורכים), **ספר השומר הצעיר**, א. מרחביה 1956, עמ' 100-107 בנוסח כמעט זהה לקודמו; פעם נוספת נדפס המאמר בגרסתו החדשה אצל זית ושמיר (עורכים), **דיוקנו של מנהיג**, עמ' 124-132, שם הוסיפו העורכים כותרות משנה משלהם. גרסה נאמנה למקור נדפסה במקורות, 1, עמ' 60-69. כל המובאות במאמר הנוכחי ומראי המקום (המופיעים בסוגריים בגוף הטקסט) הם על-פי הגרסה המקורית שנדפסה בהדים ב-1923, אלא אם יצוין אחרת. התעתיק נאמן למקור.
10. דוד זית, **האוטופיה השומרית: השומר הצעיר בפולין 1921-1931**, ירושלים 2002, עמ' 133 (להלן: זית, **האוטופיה השומרית**).
11. ברל כצנלסון, "לקראת הימים הבאים", **כתבי ברל כצנלסון**, א, תל-אביב תש"ח, עמ' 60-86. הדברים נאמרו בוועידה החקלאית השביעית, פורים תרע"ח, ונדפסו לראשונה ב**בעבודה: קונטרס חברים**, תרע"ח.
12. אביבה חלמיש, "מנהיג מחפש ציבור: דרכו של מאיר יערי להנהגת השומר-הצעיר, 1918-1927", **עיונים בתקומת ישראל**, 12 (2002), עמ' 99-121 (להלן: חלמיש, "מנהיג מחפש ציבור").

ההם היה לאי-ערוך גדול הימנה. לצערי לא נמצא היסטוריון או סופר שיגאל את התקופה הזאת כדי להוריש את גודל ערכיה האנושיים והציבוריים לדורות הבאים. מה שהתפרסם עד כה אינו אלא הד קלוש להתרחשויות המכריעות כל כך של התקופה ההיא. אמרתי בלבי, שאם כבר אנוס אני על פי דיבורו של דולק הורוביץ לבוא אתו חשבון, אעשה מעט את חשבונה של תקופה ואתאר את הרקע שלה. וייתכן שלמרות כל העיוותים בספרו של ד' הורוביץ ישרת הדיאלוג בינינו את הדורות שעלו ובאו אחריו; ואם כך יהיה – והיה זה שכרי [עמ' 374-373].

בין הדברים חבויה התפלמסות גם עם ההיסטוריונים שכתבו על תולדות התנועה בתקופה ההיא, ואפשר לראות בהם רמז לניסיונותיו של יערי להכתוב את הביוגרפיה שלו. האיש שלא כתב יומן "בזמן אמת", והעלה זיכרונות בשלב מאוחר בחייו (בעיקר לאחר מועד פרסומה של הסדרה "מקצת חיי אדם"), ניסה לקבץ את דמותו ולהטביע את חותמו על ההיסטוריוגרפיה האישית והתנועתית באמצעות כתיבה פובליציסטית, שהסדרה הנדונה כאן היא רק חוליה אחת שלה. והרי נושא למאמר אחר – הפובליציסטיקה כספרות אוטוביוגרפית או אולי האוטוביוגרפיה כפולמוס.

מעין סיכום

במאמר זה נפקד מקומה של סדרה פולמוסית נוספת שהיה לה הד ציבורי רב והראויה לדין בפני עצמו, זו שבה ניצב מול יערי ס. [בא] ש. [ל] יריב, הלוא הוא בן-גוריון (1953). התפלמסות זו מזכירה במובנים אחדים את זו שהתרחשה 13 שנה קודם לכן בין כצנלסון ליערי. בשני המקרים דווקא הדברים של בני הפלוגתא של יערי – כצנלסון ובן-גוריון – ידועים יותר. זה קשור בוודאי קודם כול לעובדה שיריביו היו מוכרים יותר הודות למעמד הציבורי הרם. אולם גם לבמות שבהן נדפסו הדברים היה חלק בהבדל בתפוצתם ובתהודה שהם עוררו. על הבמות שבהן התפרסמו הדברים ב-1939 וב-1940 עמדנו לעיל. במקרה השני, בראשית 1953, התפרסמו דבריו של בן-גוריון בעיתון דבר ורוכזו בחוברת על הקומוניזם והציונות של השומר הצעיר, ואילו דבריו של יערי התפרסמו בעל המשמר, שתפוצתו הייתה קטנה בהרבה והוגבלה בעיקר לחוגי מפ"ם.

בראשית דרכו הפובליציסטית, כאשר דבריו התפרסמו **בהפועל הצעיר** ובהדים, ובשנים שלאחר מכן כשפרסם בדבר, הייתה לדבריו של יערי תפוצה גדולה והם היו חלק מן השיח הכלל יישובי. מאז ייסוד העיתון היומי של תנועתו (**משמר**, 1943) ופרסום דבריו כמעט אך ורק מעל דפיו, הוגבל בידועין קהל קוראיו. יערי הסתגר בתוך המשפחה התנועתית-מפלגתית. אכן, ב"בית" היה לדבריו הד רב. החברים ציפו לקרוא "מה אומר מאיר", ובערבי שבת היו מאמריו לשיחת היום בחדר האוכל של קיבוצי השומר הצעיר. יערי, שביקש להיות מנהיג טוטלי (כולל, להבדיל מטוטליטרי) של תנועתו ללא שאיפות לכבוש את השלטון ולהנהיג את כלל העם, כלל הציבור, נטש את הבמות הרחבות שחשפו אותו בפני ציבור רחב לטובת פובליציסטיקה פני-תנועתית, שתפקידה היה לחנך את הציבור התנועתי ולגייסו לקו שהוא התווה. השינויים שחלו עם השנים בשדה התקשורת, ובעיקר ירידת מעמדה של העיתונות הכתובה לטובת הטלוויזיה, גולו מעירי את אחד הכלים המובהקים לביצור מנהיגותו.

13. הקובץ ראה אור במהדורת פקסימיליה בשנת 1964 ובמהדורה מוערת ב-1988: **קהליתנו: קובץ תרפ"ב – הגות, לבטים ומאויי חלוצים**, מבואות והארות מוקי צור, ירושלים תשמ"ח. נכתב עליו רבות, ולהלן פריטים אחדים: י. בן-אהרון, "משוחח עם מאיר יערי על מאמרו 'סמלים תלויים'", **שדמות**, ע"ב (תשרי תשמ"ג), עמ' 20-30; י. ויילר, "תיקון העולם של 'השומר הצעיר'", **ישראל**, 1 (תשס"ב), עמ' 33-64; הנ"ל, "הרעות של 'השומר הצעיר': נפשות וחלוציות בארץ-ישראל תרע"ט-תרפ"ג", **קתדרה**, 102 (תשס"ב), עמ' 63-96; ר. פלד, "**האדם החדש של המהפכה הציונית: השומר הצעיר ושורשיו האירופיים**, תל-אביב 2002.
14. זית, **האופיה השומרית**, עמ' 135.
15. מינץ, "סמלים תלויים", עמ' 69.
16. מכתב מביתניה, ראשית 1921, מינץ, **חבלי נעורים**, עמ' 375.
17. מכתב מיפו, 28.10.1920, מינץ, **חבלי נעורים**, עמ' 364.
18. ד. הורוביץ, "תנועת הנוער", **הפועל הצעיר**, 33 ביולי 1922 (נדפס שנית במקורות, 1, עמ' 51-58).
19. ד. הורוביץ, "עמדתנו בתנועת העובדים", **קהליתנו** (מהדורת צור), עמ' 145-153, ובמיוחד עמ' 147, 151.
20. יערי, "דברים כהוויתם", **דבר**, 7.11.1939. נדפס שוב בעיתון **השומר הצעיר**, 16.11.1939; וכן: יערי, "נגד הזרם", **השומר הצעיר**, 9.11.1939.
21. מאיר יערי, **במרי ויכוח**, שבט ת"ש / ינואר 1940 [מרחביה, הוצאת הקיבוץ הארצי השומר הצעיר], עמ' 52 (להלן: יערי, **במרי ויכוח**).
22. מאמרי ב. כצנלסון נדפסו **בדבר**, 29.11.1939-3.12.1939 וכונסו בחוברת **גם בשחוק יכאב לב**, תל-אביב ת"ש; הדברים נדפסו תחת אותה כותרת אצל כצנלסון, **כתבים**, ט, עמ' 195-238, ומשם הציטוטים ומראי המקום המובאים להלן (ובכללם מספרי העמודים המובאים בסוגריים בגוף הטקסט).
23. מסכת היחסים בין השניים שהחלה "ברגל שמאל" בכינרת זמן קצר לאחר עלייתו של יערי ונשמרה בה מידה של מתיחות ואי-הבנה עד מותו של כצנלסון מתוארת בביוגרפיה של מאיר יערי פרי עטי, שחלקה הראשון אמור לראות אור בקרוב.
24. ברל כצנלסון, "גם בשחוק", **כתבים**, ט, תל-אביב תש"ח, עמ' 237.
25. יוחנן פוגרבינסקי, "ברית סטאלין – בן-גוריון – היטלר", **חזית העם**, 16.6.1933.
26. מצוטט אצל יערי, **במרי ויכוח**, עמ' 52.
27. ראו אניטה שפירא, **ברל**, ב, תל-אביב 1981, עמ' 443.
28. מיערי לברל [כצנלסון], 7.4.1942, אש"צ, ה"צ 63.3(ג2).
29. פגישת באי-יכוח מפא"י, הקבה"א והליגה הסוציאליסטית, 11.10.1939, אש"צ, 53.90(7). ראו ד' זית, **חלוצים במבוכ הפוליטי**, ירושלים 1993, עמ' 77.
30. יערי בפגישת באי-יכוח מפא"י, הקבה"א והליגה הסוציאליסטית, 11.10.1939, אש"צ, 53.90(7).
31. יערי למערכת **משמר**, 1.7.1947, אש"צ, 11.7-95(1).
32. **צרוך מכתבים**, 48, 6.9.1935.
33. אל. פראי ליערי, 10.7.1947, אש"צ, 11.7-95(1).
34. סיפרה לי על כך אמי, חנה חלמיש, ששמעה זאת לא אחת מאבי, מרדכי חלמיש ז"ל, אשר היה שנים רבות עורך **בעל המשמר**.
35. ד. הורוביץ, **האתמול שלי**, ירושלים ותל-אביב 1970.
36. המאמרים ראו אור מעל דפי **על המשמר**: "מקצת חיי אדם א'", 28.8.1970; "שנתי הראשונה בארץ" ("מקצת חיי אדם ב'"), 4.9.1970; "התלם הארוך" ("מקצת חיי אדם ג'"), 11.9.1970, והתפרסמו ברובם בספרו של יערי, **במאבק לעמל משוחרר**, תל-אביב 1972, עמ' 345-374. מראי המקום להלן מפנים לעמודים בספר זה.